

Paweł Wąs

(Piotrków Trybunalski)

Młodzieżowa organizacja antykomunistyczna „Biały Orzeł” w Moszczenicy (1953)

Już od drugiej połowy 1944 r. w Polsce rozpoczął się okres dyktatury komunistycznej. Przez pierwsze lata była ona skutecznie wspomagana przez specjalne sowieckie jednostki NKWD¹. Prewencyjnie aresztowano i wywożono do obozów pracy w głąb Związku Radzieckiego nie tylko tysiące żołnierzy Armii Krajowej, ale także ludność cywilną². Oddziały NKWD zwalczały i likwidowały także niepodległościowe podziemie zbrojne³. W szybkim tempie rozbudowywano aparat represji w postaci Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego oraz Milicji Obywatelskiej⁴. Oprócz masowego terroru duże znaczenie dla utrwalania władzy ludowej w Polsce miała również sytuacja międzynarodowa oraz sfalszowane w styczniu 1947 r. wybory parlamentar-

¹ Narodnyj Komissariat Wnutriennych Diel – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRS. W 1946 r. przemianowany na Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ZSRS.

² Według szacunkowych danych proces ten od stycznia 1944 r. do końca lat czterdziestych objął na terenach II Rzeczypospolitej około 80–95 tys. Polaków (nie wliczając obywateli polskich innych narodowości). Szerzej zob.: D. Rogut, *Polacy w sowieckich obozach kontrolno-filtracyjnych (1944–1946)*, „Dzieje Najnowsze” 2004, nr 4, s. 85–108; idem, *Polacy i obywatele polscy w obozach NKWD-MWD ZSRR 1944–1956*, [w:] *Represje sowieckie wobec narodów Europy Środkowo-Wschodniej 1944–1956*, red. D. Rogut, A. Adamczyk, Żelów 2005, s. 69–97; idem, *Polacy w obozach dla jeńców wojennych i internowanych NKWD-MWD ZSRR po 1944 r.*, „Łambinowski Rocznik Muzealny” 2007, t. 30, s. 33–60.

³ A. Chmielarz, *Działania 64 dywizji Wojsk Wewnętrznych NKWD przeciwko polskiemu podziemiu*, [w:] *Wojna domowa czy nowa okupacja? Polska po roku 1944*, red. A. Ajnenkiel, Wrocław 1998, s. 73–81.

⁴ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 15–24.

ne⁵. Począwszy od 1948 r. rozpoczęła się szeroko zakrojona indoktrynacja polskiego społeczeństwa, przejawiająca się upolitycznieniem wszelkich dziedzin życia. Działania te w dużym stopniu wymierzone były w młodzież, z którą komuniści wiązali spore nadzieje. Zmieniało programy nauczania w szkołach, likwidując pozostałości przedwojennego procesu edukacyjnego⁶. W lipcu 1948 r. utworzono Związek Młodzieży Polskiej, który wchłonął wszystkie istniejące przy stronnictwach politycznych organizacje młodzieżowe⁷. Stanowił on swoistą przybudówkę Polskiej Partii Robotniczej, a następnie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Począwszy od 1949 r. zaczęto przekształcania w Związku Harcerstwa Polskiego, który ostatecznie zlikwidowano, zastępując go komunistyczną Organizacją Harcerską⁸. Działania te nie pozostawały bez reakcji młodzieży. Pewna jej część postanowiła w miarę swych możliwości stawiać opór rosnącej sowietyzacji. W gimnazjach i liceach powstawały masowo zakonspirowane organizacje patriotyczne⁹. Byli członkowie ZHP tworzyli tajne zastę-

⁵ M. Skoczylas, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. w świetle skarg ludności*, Warszawa 2003.

⁶ K. Kosiński, *O nową mentalność. Życie codzienne w szkołach 1945–1956*, Warszawa 2000; M. Hoszowska, *Praktyka nauczania historii w Polsce 1944–1956*, Rzeszów 2002; M. Ryba, *Szkoła w okowach ideologii. Szkolna propaganda komunistyczna w latach 1944–1956*, Lublin 2006.

⁷ J. Kochanowicz, *ZMP w terenie. Stalinowska próba modernizacji odpornej rzeczywistości*, Warszawa 2000; M. Wierzbicki, *Związek Młodzieży Polskiej i jego członkowie. Studium z dziejów funkcjonowania stalinowskiej organizacji młodzieżowej*, Warszawa 2006; J. Król, *To idzie młodość... Związek Młodzieży Polskiej w szkole średniej ogólnokształcącej w latach 1948–1957*, Kraków 2011.

⁸ Szerzej patrz m.in.: J. Kwiek, *Związek Harcerstwa Polskiego w latach 1944–1950. Powstanie, rozwój, likwidacja*, Toruń 1995; K. Persak, *Odrodzenie harcerstwa w 1956 roku*, Warszawa 1996; *Komuniści wobec harcerstwa 1944–1950*, oprac. K. Persak, Warszawa 1998; A. Kiewicz, *Organizacja Harcerska Związku Młodzieży Polskiej 1951–1956*, Wrocław 2002.

⁹ Wedle wyliczeń z 2007 r., liczbę antykomunistycznych grup i organizacji młodzieżowych działających w Polsce w latach 1944–1956 oszacowano na 972. Miały one skupiać około 11 tys. członków. Podane liczby nie są zapewne ostateczne, gdyż prowadzone badania regionalne wnoszą ciągle nowe informacje o nieznanym dotąd organizacjach. Zob.: S. Poleszak, R. Wnuk, *Oddziały zbrojne polskiego podziemia niepodległościowego i organizacje młodzieżowe – próba ujęcia statystycznego*, [w:] *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*, red. R. Wnuk, S. Poleszak, A. Jaczyńska, M. Śladecka, Warszawa–Lublin 2007, s. LIX.

py harcerskie, w których mogli prowadzić działalność zgodną z filozofią Roberta Baden-Powella¹⁰.

Piotrków Trybunalski oraz powiat piotrkowski nie stanowiły wyjątku w skali kraju¹¹. Jedną z młodzieżowych organizacji niepodległościowych przeciwstawiających się stalinizmowi w powiecie piotrkowskim była organizacja „Biały Orzeł” działająca w Moszczenicy¹². Głównymi inspiratorkami jej powstania były patriotycznie nastawione młode dziewczęta. Początki ich działań antykomunistycznych miały miejsce wiosną 1951 r. Wtedy to trzy uczennice Szkoły Powszechnej w Moszczenicy spotykały się często w mieszkaniu jednej z nich, Jadwigi Kaźmierczak¹³. Odwiedzającymi ją koleżankami były Teresa Linek¹⁴ i Irena Rękorajska¹⁵. Podczas jednej z wizyt dziew-

¹⁰ Robert Baden-Powell (1857–1941), lord angielski, twórca oraz wybitna postać światowego skautingu. Na temat organizacji o rodowodzie harcerskim patrz m.in.: W. Zawisłak, *Wielka próba. Wspomnienia więzienne 1946–1949*, Kraków 2001; *Sowieckiemu zniewoleniu nie. Harcerska druga konspiracja (1944–1956)*, przedm. S. Broniewski, Warszawa 2005.

¹¹ Zestawienie w *Atlasie polskiego podziemia...* wymienia pięć tajnych organizacji młodzieżowych działających i zlikwidowanych w latach 1945–1956 na terenie dzisiejszego powiatu piotrkowskiego, choć nie jest to liczba ostateczna. J. Bednarek, A. Ossowski, *Niepodległościowe organizacje młodzieżowe I 1945 – XII 1956*, [w:] *Atlas polskiego podziemia...*, s. 412–415. Prowadzone są intensywne badania nad działalnością młodzieżowych organizacji niepodległościowych w regionie łódzkim w okresie stalinizmu. Patrz: „*Precz z komuną*”. *Niepodległościowe organizacje młodzieżowe na Ziemi Łódzkiej w latach 1945–1956*, red. D. Rogut, Żelów 2011.

¹² Jedynym jak dotąd opracowaniem przedstawiającym działalność organizacji jest artykuł popularyzatorski w lokalnej prasie. Zob.: P. Wąs, *Białogłowy w Białym Orle*, „Ziemia Piotrkowska”, nr 29/30 (23 VII 2010), s. 9. Krótka notatka dotycząca organizacji znalazła się w tajnym informatorze opracowanym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w 1964 r., którego reprint ukazał się w 1993 r. *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944–1956*, Lublin 1993, s. 170. Brak jest natomiast wspomnień byłych członków organizacji.

¹³ Jadwiga Kaźmierczak urodziła się w 1933 r. w Słonimie, woj. nowogródzkie. Jej ojciec, Franciszek, był funkcjonariuszem Policji Państwowej. Po wybuchu drugiej wojny światowej dostał się w ręce sowieckie, a następnie wstąpił do Armii Andersa, z którą przedostał się na Zachód. Do Polski powrócił w 1949 r. Jadwiga, wraz z matką Teodorą oraz rodzeństwem, do Moszczenicy przybyła w 1945 r. Tutaj ukończyła Szkołę Powszechną, a następnie pięciomiesięczny kurs, po którym podjęła pracę jako wychowawczyni w przedszkolu w Kamieńsku.

¹⁴ Teresa Linek urodziła się w 1937 r. w Piotrkowie Trybunalskim. W 1940 r. wraz z rodziną przeniosła się do Moszczenicy, gdzie ojciec trudnił się masarstwem, a po wojnie założył własny sklep wędliniarski. Wiosną 1946 r. Jan Linek miał wy-

częta zaczęły słuchać w radiu, pozostawionym w domu Kaźmierczaków na przechowanie przez zarządcę radiowęzła w Moszczenicy, polskojęzycznej audycji *Głosu Ameryki*¹⁶. Treści w niej przedstawione ujawniały prawdę o ustroju komunistycznym oraz osobach sprawujących władzę w sowietyzowanym kraju. Na bazie informacji zaczerpniętych z zachodniej stacji radiowej, dziewczęta postanowiły sporządzić gazetkę ośmieszającą ustrój komunistyczny oraz czolowych przywódców reżimu. Na dużym białym kartonie dostarczonym przez T. Linek przykleiły wycięte z gazet wizerunki Bolesława Bieruta, Konstantego Rokossowskiego oraz Józefa Stalina. Pod spodem zostało umieszczonych kilka wierszyków zasłyszanych w radiowych audycjach, które piętnowały komunistyczny ustrój Polski. Tak przygotowaną gazetkę dziewczęta rozwiesiły na murze parku w Moszczenicy, jednak po chwili ją zerwały i wkrótce zniszczyły, gdyż obawiały się ujawnienia i represji¹⁷. Przez pewien czas dziewczęta nie przejawiały żadnej aktywności o charakterze antykomunistycznym.

Kolejny etap działalności nastąpił w czerwcu 1953 r., po wypadkach w Berlinie, gdzie zostało brutalnie stłumione wystąpienie robotnicze¹⁸. Dziewczęta podczas dyskusji na jednym ze spacerów po-

padek na motocyklu i wskutek odniesionych obrażeń zmarł. Teresa ukończyła w 1951 r. Szkołę Powszechną w Moszczenicy, by w roku następnym podjąć pracę w Państwowych Zakładach Przemysłu Bawełnianego w Moszczenicy jako pracownik umysłowy. Była członkiem ZMP.

¹⁵ Irena Rękorajska urodziła się w 1935 r. w Woli Moszczenickiej. Jej ojciec, Stanisław, dostał się w 1939 r. do niewoli niemieckiej i pracował u niemieckiego gospodarza. Ściągnął do siebie żonę Stanisławę wraz z córką. Do Woli Moszczenickiej rodzina powróciła w marcu 1945 r. i małżeństwo Rękorajskich podjęło pracę w PZPB w Moszczenicy. Irena ukończyła Szkołę Powszechną, a następnie kontynuowała naukę w Technikum Finansowym w Piotrkowie, gdzie ukończyła dwie klasy. W 1953 r. była kandydatką do wstąpienia do ZMP.

¹⁶ Audycje radiowe *Głosu Ameryki* w języku polskim emitowane były od 1942 r. W czasie zimnej wojny programy tej rozgłośni były w Polsce zagłuszane, ze względu na imperialistyczną treść.

¹⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi (dalej: AIPN Łd), 6/2191, Protokół przesłuchania Ireny Rękorajskiej, 6 VIII 1953 r., k. 33; *ibidem*, Protokół przesłuchania Teresy Linek, 22 IX 1953 r., k. 56–57; *ibidem*, Protokół przesłuchania Jadwigi Kaźmierczak, 2 X 1953 r., k. 79–80. Dziewczęta nie podały dokładnie, kiedy była przygotowana gazetka. Określiły jedynie, że było to wiosną 1951 r.

¹⁸ 17 czerwca w Berlinie, a następnie w innych ośrodkach NRD, wybuchły strajki na tle ekonomicznym, które przekształciły się w manifestacje polityczne. Ponieważ władze NRD nie dysponowały własnymi siłami porządkowymi, zwróciły się

stanowiły założyć jakąś tajną organizację. W pewien sposób zostały również zainspirowane książką *Alarm dla miasta Warszawy wciąż trwa*, którą przeczytała Rękorajska¹⁹. Były tam opisane konspiracyjne wystąpienia polskiej młodzieży przeciwko hitlerowskiemu okupantowi w okresie drugiej wojny światowej. Z okazji uroczystości Dni Morza²⁰ znajdowała się w Moszczenicy dekoracja z propagandowymi treściami i wizerunkami czołowych osób w państwie, stojąca przy rzece nieopodal młyna. Przechodzące tamtędy Rękorajska z Linkową postanowiły ją zniszczyć. Udały się z tym pomysłem do Kaźmierczakówny, z którą razem powróciły obejrzeć dekorację. Dziewczęta stwierdziły jednak, że to zadanie może je przerosnąć, gdyż dekoracje są zbyt wysoko zawieszane. Zdecydowały zatem o konieczności utworzenia organizacji, do której należeliby również chłopcy²¹.

Jako pierwszy propozycję przystąpienia do organizacji otrzymał piętnastoletni brat Jadwigi, Zdzisław Kaźmierczak²². Nie dał od razu odpowiedzi, gdyż obawiał się ewentualnych represji w stosunku do ojca. Po pewnym czasie wyraził jednak zgodę. Następnie za pośrednictwem chłopca do organizacji wstąpili jego koledzy: Janusz Forma²³ i Janusz Stoś²⁴.

5 lipca 1953 r. J. Kaźmierczak, jej brat Zdzisław, J. Forma oraz T. Linek ustalili termin pierwszego zebrania na dzień następny, aby

o pomoc do stacjonujących w kraju sowieckich wojsk okupacyjnych, które brutalnie spacyfikowały kraj, m.in. przy użyciu czołgów. Padło wielu zabitych, raniono setki ludzi. W komunistycznej propagandzie przedstawiano te wydarzenia jako narzuconą z RFN próbę obalenia socjalistycznych władz NRD. A. Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2003, s. 520.

¹⁹ E. Wachnowska-Thun, *Alarm dla miasta Warszawy wciąż trwa*, Warszawa 1946.

²⁰ Dni Morza zaczęto obchodzić w okresie międzywojennym. Obejmowały one przeważnie ostatni tydzień czerwca. Komuniści nadali im silny propagandowy charakter.

²¹ AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania Teresy Linek, 29 IX 1953 r., k. 72.

²² Zdzisław Kaźmierczak urodził się w 1938 r. w Słonimie, woj. nowogródzkie. W 1945 r. wraz z matką i rodzeństwem przybył do Moszczenicy. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Moszczenicy, w 1952 r. zaczął uczęszczać do Państwowego Gimnazjum i Liceum Męskiego im. B. Chrobrego w Piotrkowie.

²³ Janusz Forma urodził się w 1935 r. w Woli Moszczenickiej. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej pracował przez kilka miesięcy w PZPB w Moszczenicy. Od 1952 r. był członkiem ZMP, pełniąc m.in. funkcję przewodniczącego koła zakładowego ZMP. Ojciec chłopca, Stanisław, pracował na PKP.

²⁴ Janusz Stoś urodził się w 1938 r. w Moszczenicy. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej podjął w 1952 r. naukę w Technikum Mechaniczno-Elektrycznym w Piotrkowie. Jego ojciec, Władysław, był stolarzem.

przyjąć kierunki działania oraz uzgodnić liczbę członków. O wyznaczonej porze w parku w Moszczenicy pojawili się Stoś, Forma, Linkówna, Rękorajska oraz rodzeństwo Kaźmierczaków. Omawiano werbunek dalszych członków organizacji, lecz po analizie młodzieży zamieszkującej Moszczenicę, stwierdzono, że brak jest odpowiednich kandydatur²⁵. Dyskutowano również nad nazwą organizacji. Padły różne propozycje, spośród których zaakceptowano podaną przez Z. Kaźmierczaka nazwę „Biały Orzeł”²⁶. Dla lepszej konspiracji postanowiono przyjąć pseudonimy, lecz z uwagi na brak czasu odłożono to do następnego zebrania. Odbyło się ono kilka dni później, również w parku. Stawiły się te same osoby, choć na spotkaniu pojawił się kolejny członek organizacji, Waław Kopiński²⁷. Został on wtajemniczony w jej działanie po pierwszym zebraniu. Wszyscy obrali sobie pseudonimy. J. Kaźmierczak – „Antylopa”, I. Rękorajska – „Wiewiórka”, T. Linek – „Sarna”, Z. Kaźmierczak – „Ryś”, J. Stoś – „Lis”, J. Forma – „Lew”, W. Kopiński – „Tygrys”. Ustalono, że każdy członek organizacji będzie musiał złożyć przysięgę. Jej tekst miał zredagować J. Stoś z pomocą Z. Kaźmierczaka. Chłopcy spotkali się w parku i Kaźmierczak spisał treść przysięgi, podyktowaną przez Stosia. W sobotę, 11 lipca, członkowie organizacji spotkali się w kinie, gdzie Stoś przyniósł tekst przysięgi i zapoznał z nim pozostałych²⁸. Ustalono czas i miejsce złożenia przysięgi. Następnego dnia o godzinie 16 wszyscy zgromadzili się w lasku obok cegielni, niedaleko Moszczenicy. Brakowało jedynie I. Rękorajskiej, która była na pielgrzymce w Częstochowie. Wszyscy zebrani położyli po dwa palce na małym drewnianym krzyżu przyniesionym przez Kaźmierczakównę i powtarzali za Stosiem tekst przysięgi, czytany przez niego z kartki²⁹. Po złożeniu przysięgi padła propozycja, zaakceptowana przez

²⁵ AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania Janusza Stosia, 29 IX 1953 r., k. 68–69.

²⁶ W zeznaniach z śledztwa i w akcie oskarżenia występuje nazwa „Organizacja Białego Orła” (O.B.O.) W trakcie procesów oraz w literaturze organizacja nosi nazwę „Biały Orzeł”.

²⁷ Waław Kopiński urodził się w 1937 r. w Moszczenicy. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej podjął w 1951 r. naukę w Państwowym Gimnazjum i Liceum Męskim im. B. Chrobrego w Piotrkowie. Wstąpił do ZMP. Jego ojciec, Waław, posiadał niewielki zakład fryzjerski w Moszczenicy.

²⁸ AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania Janusza Stosia, 29 IX 1953 r., k. 69.

²⁹ Fragment przysięgi brzmiał: *Przyrzekamy wobec Boga i Narodu polskiego, że będziemy wiernie służyć sprawie, za którą walczyli i ginęli najlepsi synowie naro-*

wszystkich, aby w dniu komunistycznego święta 22 lipca³⁰ przeprowadzić jakąś akcję propagandową. Postanowiono przygotować ulotki o treści antykomunistycznej, choć rozważano też malowanie haseł na murach. Ułożenie tekstu ulotki powierzono ponownie Stosiowi, który miał tego dokonać z pomocą Z. Kaźmierczaka. Chłopcy sporządzili tekst w parku i przedstawili go w tygodniu pozostałym członkom do akceptacji. Naniesiono niezbędne korekty stylistyczne i powierzono powielenie tekstu na maszynie do pisania Z. Kaźmierczakowi. Przepisał on ulotkę w czterech egzemplarzach i przekazał siostrze 21 lipca³¹. Jej treść brzmiała:

ODEZWA DO NARODU POLSKIEGO! POLACY! Nasza Ojczyzna znajduje się w jarzmie bolszewickim. Zdraycy narodu polskiego znajdujący się u steru władzy wyciskają z nas ostatni pot, bezczelnie okradają i przy tym starają się nam wmówić, że rządzi chłop i robotnik. Więzią tysiące niewinnych ludzi i zachłystują się frazesami, że w POLSCE istnieje wolność jakiej nie zaznają nigdy narody krajów kapitalistycznych. Znoszą święta kościelne i mówią przy tym, że państwo nie wtrąca się w sprawy religii. Oblane krwawym potem chłopca polskiego zboże wywożą na wschód i kłamią, że w Polsce nie ma chleba dlatego, ponieważ kułacy karmią nim trzodę chlewną. Robotnikom obniżają zarobki i przy każdej nadażającej [pisownia zgodna z oryginałem – P.W.] się okazji zabierają mu ciężko zapracowany grosz mówiąc przy tym, że idzie on na odbudowę Warszawy, lub przyjaźń polsko-radziecką kupowaną za pieniądze. Lecz wiemy, że to wszystko kłamstwo. Nie może być wolności, gdzie więzi się tysiące niewinnych ludzi. Nie może być dobrobytu, gdzie wywozi się węgiel, zboże, ziemniaki, cukier nic w zamian nie otrzymując. I wiemy również, że jeśli nie będziemy stawiać oporu, nie może być mowy o jakimkolwiek poprawieniu. I z tem trzeba walczyć. Walczyć wszelkimi sposobami. Chłopi! Nie dajcie odebrać sobie ziemi, sabotujcie dostawę zboża, mówcie prawdę w oczy sowieckim służalcem. Robotnicy! Nie dajcie się okradać, walczcie o swoje słuszne prawa, z Wami serca wszystkich

du polskiego jak Traugutt, Piłsudski i Kościuszko. AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania Janusza Formy, 6 VIII 1953 r., k. 31.

³⁰ 22 lipca obchodzono jedno z najważniejszych komunistycznych świąt nazywane Świętem Odrodzenia. Była to rzekoma rocznica ogłoszenia manifestu PKWN w 1944 r. Szerzej zob.: M. Czyżewski, *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944–1956*, Toruń 2006, s. 105–107.

³¹ AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania Zdzisława Kaźmierczaka, 6 VIII 1953 r., k. 14.

*prawych Polaków, z Wami państwa zachodnie i POLSKA PODZIEMNA. ŚMIERĆ ZDRAJCOM I OKUPANTOWI SOWIECKIEMU. Sztab główny A.K.*³²

Akcję, na której mieli stawić się wszyscy członkowie grupy, zaplanowano na godzinę 24 w nocy z 21 na 22 lipca. W umówionym miejscu pojawili się Kopiński, J. Kaźmierczak, Stoś i Linkówna. „Antylopa” dostarczyła ulotki, Linkówna przyniosła klej oraz białą farbę, którą otrzymała kilka dni wcześniej od Kopińskiego. Ulotki posmarowano klejem, po czym wszyscy otrzymali po jednej sztuce. Linkówna z Kaźmierczakówną nakleiły swe ulotki na murze parku oraz na bramie stadionu sportowego nieopodal fabryki, zaś chłopcy przy młynie oraz obok PGR-u³³.

Po odkryciu rankiem 22 lipca ulotek na murach Moszczenicy, Urząd Bezpieczeństwa Publicznego przystąpił do zdecydowanych działań zmierzających do wykrycia sprawców. W tym celu powołano specjalną czteroosobową grupę pracowników operacyjnych³⁴. Terenowy referat Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Piotrkowie wspólnie z komisariatem MO w Wolborzu uruchomiły posiadaną sieć agenturalną. W działaniach operacyjnych wykorzystano informatorów ps.: „Jaś”, „Zbój”, „Bolek”, „Czysty”, „Kazik”, „Kruk” oraz wszelkie posiadane źródła informacji, z którymi odbywano codzienne spotkania³⁵. Pobrano również próbki pism z maszyn do pisania znajdujących się na terenie Moszczenicy, tj. z Zakładów Przemysłu Bawełnianego, PGR, cegielni, Powszechnej Spółdzielni Spożywców oraz prywatnych właścicieli maszyn: proboszcza Ciesielskiego, młynarza Jończyka, Franciszka Kaźmierczaka. Dodatkowo

³² *Ibidem*, Ulotka, k. 305.

³³ *Ibidem*, Protokół przesłuchania Teresy Linek, 29 IX 1953 r., k. 74; *ibidem*, Protokół przesłuchania Janusza Stosia, 6 VIII 1953 r., k. 21.

³⁴ AIPN Łd, Pf 10/202, Sprawozdanie miesięczne P[owiatowego] U[rzędu] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] w Piotrkowie za m-c lipiec 1953, 4 VIII 1953 r., k. 36.

³⁵ W latach 1945–1960 występowały trzy podstawowe kategorie osobowych źródeł informacji: informator, agent oraz rezydent. Kategorią nieformalną był kontakt operacyjny, występujący niekiedy pod nazwą kontakt poufny lub kontakt obywatelski. Tej kategorii współpracowników zwykle nie rejestrowano w ewidencji operacyjnej oraz nie wymagano podpisania zobowiązania do współpracy na piśmie, choć zdarzały się wyjątki. Szerzej zob.: Ł. Kamiński, *Lingua securitatis*, [w:] *Wokół teczek bezpieki. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006, s. 393–398; F. Musiał, *Osobowe źródła informacji*, „Biuletyn IPN” 2006, nr 10, s. 52–67.

informator ps. „Dzięcioł” otrzymał zadanie przeprowadzenia rozmów na temat rozklejonych ulotek z byłymi członkami Armii Krajowej zamieszkującymi w Moszczenicy³⁶. 24 lipca do Laboratorium Ekspertyz Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie wysłano oryginał ulotki wraz z pobranymi próbkami pisma w celu identyfikacji maszyny. W związku z tym, że na podstawie wzrokowego porównania pismo maszyny, na której pisano ulotki, było podobne do pisma maszyny będącej w posiadaniu Kaźmierczaka, przystąpiono do działań operacyjnych. Przeprowadzono wywiady o rodzinie Kaźmierczaków, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i ich kontaktów. Postanowiono również o celowości werbunku jako kontaktów poufnych bliskich znajomych rodziny Kaźmierczaków w celu lepszego ich rozpracowania. Dodatkowo zwerbowano trzy doraźne kontakty poufne z koła sportowego „Włókniarz”³⁷.

Zakrojone na szeroką skalę przez PUBP poszukiwania sprawców rozwieszenia ulotek wywarły wrażenie na członkach organizacji. 2 sierpnia doszło do ostatniego zebrania, na którym organizacja „Biały Orzeł” została rozwiązana na wniosek J. Kaźmierczaka³⁸.

4 sierpnia Centralne Laboratorium Ekspertyz MBP wydało opinię, iż ulotka została napisana na maszynie należącej do Franciszka Kaźmierczaka³⁹. Na podstawie zgromadzonych materiałów, po uzgodnieniu z szefem Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Łodzi, wieczorem 5 sierpnia został zatrzymany Zdzisław Kaźmierczak⁴⁰. Początkowo złożył wymijające wyjaśnienia, jakoby do napisania ulotek został zmuszony przez nieznaną osobę, który zagrozili mu bronią⁴¹. Przy powtórny przesłuchaniu podał informacje dotyczące organizacji. 6 sierpnia w godzinach połu-

³⁶ AIPN Łd, Pf 12/1712, Doniesienie, 24 VII 1953 r., k. 191–192.

³⁷ *Ibidem*, Plan rozpracowania, 24 VII 1953 r., k. 183–185; *ibidem*, Dalszy plan przedsięwzięć, 25 VII 1953 r., k. 186; *ibidem*, Plan dalszych przedsięwzięć, 31 VII 1953 r., k. 187–188.

³⁸ AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania Waclawa Kopińskiego, 6 VIII 1953 r., k. 28.

³⁹ *Ibidem*, Orzeczenie, 4 VIII 1953 r., k. 4; AIPN Łd, Pf 12/1712, k. 171.

⁴⁰ AIPN Łd, Pf 12/1712, Postanowienie o zatrzymaniu Zdzisława Kaźmierczaka, 5 VIII 1953 r., k. 5. Można sądzić, iż przy zatrzymaniu stosowano przemoc, gdyż z protokołu rewizji Kaźmierczaka wynika, że miał przy sobie potłuczone lusterko i złamany grzebień. *Ibidem*, Protokół rewizji, 6 VIII 1953 r., k. 22.

⁴¹ AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania Zdzisława Kaźmierczaka, 6 VIII 1953 r., k. 7–9. Przesłuchanie odbyło się 5 sierpnia wieczorem, a nie, jak podano w protokole, 6 sierpnia.

dniowych zatrzymano Jadwigę Kaźmierczak i Janusza Stosia. Potwierdzili oni zeznania „Rysia”. Dokonano wobec tego zatrzymania pozostałych członków organizacji oraz Franciszka Kaźmierczaka⁴². Zwrócono się z wnioskiem do WUBP w Łodzi, skąd nadeszła odpowiedź, iż będzie niecelowe stosowanie aresztu wobec wszystkich zatrzymanych. Zasugerowano, aby ze względu na młody wiek, nie stosować odpowiedzialności karnej wobec Janusza Stosia, Waclawa Kopińskiego oraz Janusza Formy, a wykorzystać ich w sposób propagandowy⁴³. Zostali oni zwolnieni po czterdziestu ośmiu godzinach i wzięli udział w wiecu, który odbył się 12 sierpnia w Moszczenicy. Wiec był publiczną formą ich samokrytyki i miał w zamierzeniu UB przyczynić się do uniknięcia tego rodzaju działalności w przyszłości. Chłopcy w swym wystąpieniu wykazali szkodliwą działalność, którą prowadzili wobec komunistycznej rzeczywistości. Apelowali do organizacji ZMP, aby otoczyła ich opieką i wychowała na wartościowych obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁴.

Decyzją Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Łodzi pozostała czwórka została aresztowana⁴⁵. Po wstępnych przesłuchaniach operacyjnych, które prowadzili funkcjonariusze różnych sekcji, rozpoczęło się śledztwo⁴⁶. 14 sierpnia wszyscy zostali przeniesieni z aresztu PUBP do piotrkowskiego więzienia przy ul. Stalina⁴⁷. Rozpoczęło

⁴² AIPN Łd, Pf 12/1712, Postanowienie o zatrzymaniu Franciszka Kaźmierczaka, 5 VIII 1953 r., k. 196.

⁴³ *Ibidem*, Wniosek o zatwierdzenie aresztu, 6 VIII 1953 r., k. 3–4. 10 sierpnia 1953 r. został wysłany z WUBP w Łodzi do Departamentu V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego meldunek o rozbiciu organizacji. Zmieniono w nim datę urodzenia Zdzisława Kaźmierczaka z roku 1938 na rok 1932. AIPN Łd, Pf 12/1712, Meldunek specjalny, 10 VIII 1953 r., k. 165–166.

⁴⁴ AIPN Łd, Pf 12/1712, Plan działania Z[arządu] P[owiatowego] Z[wiązku] M[łodzi] P[olskiej] na terenie Moszczenicy, k. 204–205; *ibidem*, Doniesienie, 12 VIII 1953 r., k. 206; AIPN Łd, Pf 10/202, Sprawozdanie miesięczne P[owiatowego] U[rzędu] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] w Piotrkowie za m-c sierpień 1953, 31 VIII 1953 r., k. 49.

⁴⁵ AIPN Łd, Pf 12/1712, Postanowienia o tymczasowym aresztowaniu, 7 VIII 1953 r., k. 12, 23, 34, 46. Pierwsze postanowienia wnioskowały o areszt do 30 września. Kolejnymi decyzjami areszt był przedłużany.

⁴⁶ AIPN Łd, 6/2191, Postanowienie o wszczęciu śledztwa przeciwko Jadwidze Kaźmierczak i innym, 6 VIII 1953 r., k. 6.

⁴⁷ *Ibidem*, Nakazy przyjęcia do więzienia J. Kaźmierczak, Z. Kaźmierczak, I. Rękorajskiej, T. Linek, 14 VIII 1953 r., k. 44–47. Obecnie ul. Wojska Polskiego. Nazwę Józefa Stalina ulica nosiła w latach 1947–1956. Patrz: A. Bednarska-Smuga,

się kompletowanie różnego rodzaju opinii o zatrzymanych oraz innej dokumentacji. Na początku października okazano dowody rzeczowe w postaci ulotek oraz maszyny do pisania marki „Olimpia”. 10 października umorzono śledztwo wobec Kopińskiego, Stosia i Formy⁴⁸. W tym samym dniu wydano postanowienie o częściowym uwolnieniu trzech dziewcząt od zarzutów dotyczących przygotowania i rozklejania gazetki z treściami antykomunistycznymi. Dużą rolę odegrała amnestia, która weszła w życie po dokonaniu czynu⁴⁹. Jednocześnie wydano postanowienia o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej za udział w organizacji i pisanie oraz rozklejanie ulotek. Teresa Linek i Zdzisław Kaźmierczak, jako małoletni, zostali zbadani przez biegłego psychiatrę, który stwierdził ich poczytalność i świadomość popełnionych czynów⁵⁰. Po wszelkich formalnościach, 30 października, zamknięto śledztwo oraz sporządzono akt oskarżenia, który po zatwierdzeniu został przesłany z WPR do Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi⁵¹. Na posiedzeniu niejawnym w dniu 5 listopada postanowiono sprawę członków organizacji „Biały Orzeł” przeprowadzić w trybie jawnym na sesji wyjazdowej w Piotrkowie Trybunalskim 12 listopada 1953 r.

Rozprawie przewodniczył kpt. Jan Lach⁵², ławnikami byli członkowie Wojskowej Komendy Rejonowej w Piotrkowie. Z ramienia WPR w Łodzi obecny był por. Zdzisław Pałczyński, zaś obrońcą był Jerzy Osiński. Podczas rozprawy wszyscy oskarżeni oraz świadkowie potwierdzili przebieg zdarzeń oraz zeznania złożone w czasie śledz-

Nazewnictwo ulic i placów Piotrkowa Trybunalskiego, Piotrków Trybunalski 2006, s. 132–133.

⁴⁸ AIPN Łd, Pf 12/1712, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 10 X 1953 r., k. 59–60.

⁴⁹ *Ibidem*, Postanowienie o częściowym umorzeniu śledztwa, 10 X 1953 r., k. 61. Amnestia została wydana 22 XI 1952 r., aby uczcić uchwalenie Konstytucji PRL. Weszła w życie 1 XII 1952 r. i obejmowała *przestępstwa* popełnione przed 20 XI 1952 r.

⁵⁰ AIPN Łd, 6/2191, Protokół przesłuchania biegłego Wojciecha Pogorzelskiego, 22 X 1953 r., k. 123–124.

⁵¹ AIPN Łd, 6/2191, Akt oskarżenia, 30 X 1953 r., k. 144–149. Członków „Białego Orła” oskarżono z art. 86§2 kodeksu karnego Wojska Polskiego, który brzmiał: *Kto usiłuje przemocą zmienić ustrój Państwa Polskiego podlega karze więzienia na czas nie krótszy od 5 lat albo karze śmierci.*

⁵² Kpt. Jan Lach był jednym z najmłodszych sędziów WSR w Łodzi. W 1953 r. miał zaledwie dwadzieścia trzy lata. Zob.: J. Żelazko, *„Ludowa” sprawiedliwość. Skazani przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi (1946–1955)*, Łódź 2007, s. 143, 312.

twa w UB. Jadwiga Kaźmierczak wyjaśniła, iż radio, którego słuchały wraz z koleżankami w 1951 r., nie było ich własnością. Założenie organizacji tłumaczyła chęcią *psocenia* państwu. Skład organizacji miał być rozszerzony, lecz nie znaleziono odpowiedniego kandydata. Zdzisław Kaźmierczak zeznał, że nie posiadał rozlepień ulotek, gdyż źle się czuł. Maszyna, na której pisał ulotki, pozostała na przechowanie w ich domu po zlikwidowaniu szkoły zawodowej, w której Franciszek Kaźmierczak był sekretarzem. Irena Rękorajska zeznała, że imponowała jej tajna organizacja. Jej założenie było spowodowane m.in. chęcią, by ich poszukiwano. Przysięgi nie składała, gdyż była na pielgrzymce w Częstochowie. Nie brała udziału w rozwieszaniu ulotek ze względu na bolące nogi. Teresa Linek chęć założenia organizacji motywowała chęcią ukrywania się, jak bohaterowie książki *Alarm dla miasta Warszawy*, przeczytanej przez Rękorajską.

Po zakończeniu postępowania dowodowego, prokurator zgłosił wniosek o zmianę kwalifikacji w stosunku do Zdzisława Kaźmierczaka, Ireny Rękorajskiej oraz Teresy Linek z art. 86§2 kk WP na art. 87 w związku z art. 86§2 kk WP oraz o wymierzenie Jadwidze Kaźmierczak kary sześciu lat więzienia, Irenie Rękorajskiej trzech lat więzienia, Teresie Linek kary dwóch lat więzienia w zawieszeniu, Zdzisławowi Kaźmierczakowi jednego roku więzienia. obrońca wniósł o zmianę kwalifikacji odnośnie do Jadwigi Kaźmierczak z art. 86§2 kk WP na art. 87 w związku z art. 86§2 kk WP oraz o łagodne potraktowanie. Oskarżeni poprosili o zawieszenie kary⁵³.

Po kilku godzinach ogłoszono wyrok, na mocy którego Jadwiga Kaźmierczak została skazana na trzy lata więzienia oraz dwa lata pozbawienia praw publicznych, zaś Irena Rękorajska, Teresa Linek i Zdzisław Kaźmierczak otrzymali wyroki półtora roku więzienia i jednego roku pozbawienia praw publicznych⁵⁴. Linkównie i Kaźmierczakowi zawieszono karę na okres dwóch lat, mogli więc opuścić więzienie w Piotrkowie następnego dnia, tj. 13 listopada 1953 r.⁵⁵ Tydzień po rozprawie WPR w Łodzi złożyła skargę rewizyjną na wyrok w stosunku do J. Kaźmierczak, który uznano za zbyt niski i nie

⁵³ AIPN Łd, 6/2191, Protokół rozprawy głównej Sr. 257/53, 12 XI 1953 r., k. 162–170. Art. 87 kk WP brzmiał: *Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa, określonego w art. 85 lub 86, podlega karze więzienia.*

⁵⁴ *Ibidem*, Wyrok, k. 171–176.

⁵⁵ AIPN Łd, 6/2191, Zawiadomienia o zwolnieniu więźniów śledczych Teresy Linek i Franciszka Kaźmierczaka, 13 XI 1953 r., k. 185–186.

odpowiadający kwalifikacji czynów⁵⁶. 15 grudnia 1953 r. Najwyższy Sąd Wojskowy uchylił wyrok pierwszej instancji i przekazał do ponownego rozpoznania przez inny skład sędziowski⁵⁷. Termin rozprawy wyznaczono na 8 stycznia 1954 r., lecz z powodu nieobecności J. Kaźmierczak na wokandzie w tym dniu wyznaczono nowy termin na 15 stycznia⁵⁸. W tym czasie dziewczęta zostały przeniesione do więzienia przy ul. Sterlinga w Łodzi, a następnie do więzienia w Bojanowie, skąd na czas rozprawy powróciły do więzienia w Łodzi⁵⁹.

15 stycznia 1954 r. odbyła się powtórna rozprawa przed WSR w Łodzi, której przewodniczył kpt. Zygmunt Depczyński⁶⁰. „Antylopa” została uznana za *winną, że w okresie od końca czerwca 1953 r. do końca lipca 1953 r. w Moszczenicy, pow. Piotrków wspólnie z innymi osobami usiłowała zmienić przemocą ludowo-demokratyczny ustroj Państwa Polskiego (...) czym dopuściła się przestępstwa z art. 86§2 KKWP* w rezultacie czego wyrok został zwiększony z trzech do pięciu lat pozbawienia wolności⁶¹. Po dwóch tygodniach, 29 stycznia 1954 r., dziewczęta zostały przeniesione do więzienia w Łęczycy. Irena Rękorajska opuściła więzienie 7 sierpnia 1954 r., w wyniku przedterminowego, warunkowego zwolnienia⁶². Kaźmierczakówna trafiła ponownie do więzienia w Bojanowie, a następnie do więzienia w Poznaniu. Teodora Kaźmierczak zwracała się wielokrotnie z prośbą o przedterminowe zwolnienie córki, choć przez długi czas nie przynosiło to rezultatu. Dopiero po odbyciu ponad połowy kary, 26 kwietnia 1956 r., Jadwiga Kaźmierczak wyszła na wolność⁶³.

⁵⁶ *Ibidem*, Skarga rewizyjna, 19 XI 1953 r., k. 182–183.

⁵⁷ *Ibidem*, Postanowienie Najwyższego Sądu Wojskowego, 15 XII 1953 r., k. 193–194.

⁵⁸ *Ibidem*, Protokół rozprawy głównej Sr. 295/53, 8 I 1954 r., k. 204.

⁵⁹ W Bojanowie mieściło się progresywne więzienie dla młodocianych kobiet, będące filią więzienia w Rawiczu. Szerzej zob.: *Zawołać po imieniu. Księga kobiet – więźniów politycznych 1944–1958*, t. I–II, zebrały i oprac. B. Otwinowska, T. Drzał, Pruszków 2008.

⁶⁰ Sędzia WSR od 1952 r. J. Żelazko, *op. cit.*, s. 143, 237, 309.

⁶¹ AIPN Łd, 6/2191, Wyrok, 15 I 1954 r., k. 228–230.

⁶² *Ibidem*, Zawiadomienie o zwolnieniu więźnia karnego Ireny Rękorajskiej, 7 VIII 1954 r., k. 258.

⁶³ *Ibidem*, Zawiadomienie o zwolnieniu więźnia karnego Jadwigi Kaźmierczak, 26 IV 1956 r., k. 282. Dwa dni później, 28 IV 1956 r., weszła w życie kolejna amnestia uchwalona przez Sejm. Dotyczyła ona *przestępstw* popełnionych przed 15 IV 1956 r.

Jeszcze w okresie śledztwa PUBP w Piotrkowie podjął działania *profilaktyczne*. 13 października 1953 r. Tadeusz Molenda, kierownik Sekcji V, wydał postanowienie o założeniu sprawy agencyjno-obszerniczej o kryptonimie „Zlikwidowani”. W uzasadnieniu podkreślił wzmagającą się wrogą działalność środowisk młodzieżowych przeciwko panującemu porządkowi. Aby zapobiec tego typu wystąpieniom w przyszłości, postanowiono rozpracować i systematycznie kontrolować środowisko byłych członków organizacji. Za nagłą potrzebę uznano szybkie wytypowanie, opracowanie i werbunek informatorów lub kontaktów operacyjnych⁶⁴. Starania uwieńczone zostały powodzeniem i zwerbowano dwa kontakty poufne o ps. „Janusz” i „S”. Mieli oni zapewniać dopływ informacji o codziennym życiu i wszelkich działaniach byłych członków „Białego Orła”, jak również ich rodziców. Niezależnie od tego przeprowadzano szczegółowe wywiady na wszystkich *figurantów*⁶⁵. Rozpracowanie postanowiono zakończyć w kwietniu 1955 r., ze względu na brak przejawów wrogiej działalności ze strony objętych inwigilacją. Kontakty poufne „Janusz” oraz „S” postanowiono wykorzystywać doraźnie do zabezpieczenia szkół do których uczęszczali, przed *działalnością chuliganerii i innych bikiniarskich grup*⁶⁶.

W latach późniejszych, choć zaprzestano aktywnego rozpracowania przy użyciu agentury, nadal interesowano się dalszymi losami członków organizacji, m.in. miejscem zamieszkania, statusem materialnym, poglądami politycznymi i udziałem w życiu społecznym⁶⁷.

Po zmianach ustrojowych w 1989 r. wyroki sądów wojskowych z okresu stalinizmu zostały unieważnione na podstawie art. 1 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. *O uznaniu za nieważne orzeczeń wy-*

⁶⁴ AIPN Łd, Pf 12/1712, Postanowienie o założeniu sprawy, 13 X 1953 r., k. 180.

⁶⁵ *Ibidem*, Plan operacyjnych przedsięwzięć, 9 XI 1954 r., k. 181; *ibidem*, Plan operacyjnych przedsięwzięć po linii obiektowego rozpracowania krypt[onim] „Zlikwidowani”, 16 XI 1953, k. 189–190.

⁶⁶ *Ibidem*, Raport, 28 IV 1955 r., k. 172–173.

⁶⁷ AIPN Łd, Pf 13/356, Ankiety byłych członków nielegalnych organizacji młodzieżowych, 1965 r., k. 41–95; AIPN Łd, Pf 10/440, t. 1, Nielegalne organizacje i bandy działające po wyzwoleniu na terenie p[owiatu] Piotrków, 1967 r., k. 112–114; AIPN Łd, 030/209, Nielegalna Organizacja Młodzieżowa p[od] n[azwą] „Biały Orzeł”, 1975 r., k. 1–12.

danych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego⁶⁸.

Niniejszy artykuł ukazuje działalność młodzieżowej organizacji antykomunistycznej, jakich w okresie stalinizmu powstawało w Polsce wiele. Młodzi ludzie nie godzili się z otaczającą ich rzeczywistością państwa totalitarnego, która cechowała się wszechobecną indoktrynacją oraz dążeniem do ingerencji we wszelkie dziedziny życia społecznego. Możliwości sprzeciwu, jakimi dysponowały te niejednokrotnie kilkunastoletnie dzieci, były bardzo ograniczone. Mogło to być namalowanie hasła antykomunistycznego, przygotowanie ulotki lub gazetki o treści patriotycznej. Taką formę walki z komunistyczną propagandą podjęli również członkowie organizacji „Biały Orzeł” z Moszczenicy. Warty podkreślenia jest fakt, że dominującą rolę w organizacji odgrywały dziewczęta, co wyróżniało ją spośród innych działających w tym okresie grup antykomunistycznych. Członkowie „Białego Orła” byli w większości pochodzenia robotniczego. Mieli od piętnastu do dziewiętnastu lat – najstarsza Jadwiga Kaźmierczak dwadzieścia lat ukończyła po procesie z listopada 1953 r. Przeważało wykształcenie na poziomie szkoły powszechnej.

Wszechobecny aparat represji podjął szybkie działania, by wykryć i zlikwidować wszelkie formy zagrożenia dla ustroju *ludowego państwa polskiego*. Wykorzystano do tego wszystkie dostępne środki operacyjne, w tym rozbudowaną sieć informatorów i tajnych współpracowników. Aresztowani młodzi ludzie poddani zostali brutalnemu śledztwu, po którym nastąpił proces przed Wojskowym Sądem Rejonowym. Orzeczono w nim surowe wyroki, niewspółmierne do skali przewinień kilkunastoletnich oskarżonych. Na wysokość wyroku Jadwigi Kaźmierczak wpływ miała nie tylko jej *szkodliwa działalność*, ale także jej pochodzenie. Mając ojca *byłego granatowego policjanta sprzed wojny*⁶⁹ i *andersowca*, stanowiła dla systemu komunistycznego szczególne zagrożenie. Wyrok pięciu lat więzienia poraża swą surowością⁷⁰. Skazanie nie oznaczało dla dziewczyny końca ge-

⁶⁸ AIPN Łd, 6/2191, Postanowienie, 24 VI 1993 r., k. 288–289; *ibidem*, Postanowienie, 23 I 1997 r., k. 302. Szerzej zob.: B. Kurzępa, *O uznaniu za nieważne orzeczeń wydawanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego*, Bielsko–Biała 2000.

⁶⁹ Określenie używane w charakterystykach i aktach procesowych dotyczących J. Kaźmierczak.

⁷⁰ Jadwiga Kaźmierczak została potraktowana równie surowo jak przywódca Tajnej Organizacji Związku Harcerstwa Polskiego „Mała Dywersja” działającej kilka

henny w stalinowskiej rzeczywistości. Rozpoczął się kolejny jej etap, tym razem w obozach i więzieniach.

Zjawisko konspiracji młodzieżowej okresu stalinowskiego było w okresie PRL-u zupełnie przemilczane. Nic nie mogło zakłócać oficjalnego propagandowego obrazu młodzieży jako głównej siły tworzącego się *nowego społeczeństwa socjalistycznego*. Dopiero najnowsze badania pozwalają odkryć prawdę o młodych bohaterach. Kolejne wydarzenia historyczne pokazują, że młodzież występowała przeciwko systemowi komunistycznemu także w latach późniejszych, biorąc masowo udział w protestach społecznych⁷¹.

lat wcześniej w Piotrkowie Trybunalskim. Najwyższy wyrok, jaki zapadł podczas trzech procesów przeciw piotrkowskiej organizacji, wynosił sześć lat więzienia. Należy jednak podkreślić, że TO ZHP „Mała Dywersja” była grupą znacznie liczniejszą od „Białego Orła” i miała na swym koncie wiele wystąpień antykomunistycznych. Zob.: P. Wąs, *Działalność i rozbicie Tajnej Organizacji Związku Harcerstwa Polskiego „Mała Dywersja” w Piotrkowie Trybunalskim (1949–1950)*, [w:] „Precz z komuną”. *Niepodległościowe...*, s. 163–194.

⁷¹ Szerzej zob.: K. Kosiński, *Oficjalne i prywatne życie młodzieży w czasach PRL*, Warszawa 2006; „*Jesteście naszą wielką szansą*”. *Młodzież na rozstajach komunizmu 1944–1989*, red. P. Ceranka, S. Stępień, Warszawa 2009; M. Wierzbicki, *Młodzież w PRL*, Warszawa 2009.